

Dr. Frech Ágnes (tanácsvezető bíró, Fővárosi Bíróság):

A FIATALKORÚAK BŰNELKÖVETÉSI TENDENCIÁI AZ 1990-ES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN

A fiatalkorú bűnözés alakulása mindig is érzékenyen érinti az ifjúság egészséges fejlődéséért és felnövekedéséért felelős felnőtt korosztályt, azokat az intézményeket, amelyek közvetlenül vagy a gyermekvédelemmel foglalkozó hálózat útján az állami gondoskodást megvalósítani kötelesek. A fiatalok felkészültsége, életszemlélete, értékválasztása a felnőtt társadalom felelőssége. Ha tartósan és jelenség szintjén kóros elhajlásokat tapasztalunk az ifjúság körében, akkor a társadalom felnőtt tagjai, különösen a fiatalok nevelésével és oktatásával hivatásszerűen foglalkozók nem kerülhetik meg az önvizsgálatot, annak a kérdésnek a feltevését és megválaszolását, hogy ki és mit rontott el, milyen okok következtében borult fel a hagyományos értékrend, miért érzi magára hagyottnak és reménytelen helyzetben lévőnek magát a fiatalok egy része (nagyobb része) és ki a felelős azért, hogy a fiatalok egy másik csoportja a könnyű és értéktelen örömszerzésnek a törvénytelen útját választja.

A fiatalkorúak bűnelkövetése egy tettenérhető és karakteres megnyilvánulása ennek az általános problémának, a bűnügyi statisztika rideg és érzéketlen számai, számarányai csak a jelenség bemutatására alkalmasak, a bűnözési struktúra változásának adataira képesek rámutatni anélkül, hogy a jelenséget magát, annak okait közelebb hoznák, de hiányzik az a tudományos elemzés is, amelynek ismeretében hatékonyabban érvényesíthetnénk a gyermekvédelem törvényes eszközeit. Én ugyanis úgy vélem, hogy a bűnözés visszaszorítására elsősorban a megfelelő ifjúságpolitika, a megelőző, felvilágosító oktatói

munka képes, és a büntetőjogi ítélkezésnek sem elsődleges, sem kitüntetett szerepe ebben nincs és nem is lehet.

Ez a megállapítás nem elsősorban a jogalkalmazó mentsége arra a kétségtelenül emelkedő, számában és súlyában egyaránt veszélyesebb képet mutató, fiatalkorú bűnözésre, amelynek tényszerű adatokkal igazolható emelkedése joggal foglalkoztatja az igazságszolgáltatás résztvevőit. A jogerősen elítélt fiatalkorúak száma 1991 és 1997 között 6200-ról 7500-ra változott, ez az 1998-as statisztika ismeretében nyilván tovább emelkedett. Önmagában ez a számszerű változás nem olyan kiemelkedő, de csak azért, mert az adatok nem értelmezhetők a fiatalkorú népesség számának ismerete nélkül. Így már azt kell mondani, hogy a 10.000 azonos korú lakosra jutó bűnelkövetők száma a fenti időszakban 88-ról 132-re emelkedett, (ebből a 14 év körüli elkövető száma 48-71), ez az arány már valóságosabb és egyben rosszabb képet is mutat.

A változások az alábbiakban jelölhetők meg:

- Növekedett a súlyosabb megítélésű bűncselekmények száma, a fiatalok 2/3-át ítélték el büntettek; minden második elítéltet halmazat; a fiatalok 5-6%-át 11 vagy annál több bűncselekmény miatt (ez évi 330-530 közötti).

- A fiatal életkorúak (14-15 év közötti) száma és aránya a bűnelkövetésben érzékelhetően emelkedett.

- A közrend és a személy elleni bűncselekményeknél számuk és arányuk nőtt.

- A rablások 1/3-át fiatalkorúak követték el.

- Az erőszakos bűncselekményeknél az egyre durvább elkövetési mód a jellemző.

- A skinhead csoportok, rapperek, punkok, különböző ideológiai divatirányzatok erőszakos cselekményei,

- a kábítószerrel visszaélés, a fogyasztói, terjesztői magatartás ugyancsak növekedést mutatnak.

Ami nem változott, az az, hogy bizonyos devianciák, bizonyos törvénybe ütköző magatartások tanúsítása egy adott életkorhoz kötött. Mindig is úgy gondoltuk, hogy a fiatalok - ha csak nem túl kedvezőtlenek a körülmények - kinövik a fiatalkori bűnelkövetéseiket. A gépkocsi feltörések, telefon és játékautomata fosztogatások, s az ún. vetkőztető rablások bizonyosan a fiatal korhoz tapadó elkövetési formák. Ezen tény ismerete magyarázza azt a visszafogott büntetékiszabási gyakorlatot, amelyet a fiatalkorúak ügyében folytatunk (hozzáteszem, a többség egyet nem értése mellett). Feltehetően ugyanez a felismerés vezeti az elmélettel foglalkozó szakemberek egy részét, amikor hasznosabbnak ítélik bizonyos cselekmények, bizonyos fiatal elkövetők esetében a büntetőjogi beavatkozás mellőzését, elhalasztását. Hazai jogrendszerünkben a vádelhalasztás és bizonyos mértékig a próbára bocsátás tölti be ezt a szerepet. Szükségesnek tartanám, hogy a két intézmény eredményességéről elemző vizsgálat készüljön, ez nagyban segítené a jogalkalmazó döntését.

A fiatalkorú bűnelkövetés jellemzői:

Ami nem változott, az az, hogy továbbra is a vagyon elleni bűncselekmények képezik a fiatalok által elkövetett cselekmények 70-80%-át. Az is ismert jelenség, hogy életkori sajátosságokból adódóan a csoportos, társas elkövetés és a nagyszámú halmazat a jellemző. Ami változást jelent, az az, hogy az arányok riasztó mértékben eltolódtak a súlyos sorozatbűncselekmények és a tíznél nagyobb számú elkövetők irányába. Mi ezt úgy fogalmazzuk meg, hogy az ügyek elnehezedtek, sokkal ritkább a magányos elkövető, a csoportképző erő a bűnelkövetéseknél is kifejti hatását.

Itt hívnám fel a figyelmet az 1999. március 1-jével hatályos törvénymódosításra (az 1998. évi LXXXVII. tv.), amely a fiatalkorúakkal kapcsolatban is komoly szigorítást vezetett be a büntetéskiszabás terén. Éppen a legjellemzőbb elkövetési formákat rendelte büntetni igen szigorúan, kizárva a felfüggesztés, az enyhítő szakasz kedvezményét és lehetőségét. De a fiatalokat sújtja a kábítószerrel visszaélés új törvényi szabályozása is, mert részben a hazai fogyasztók, részben a fogyasztással összefüggő terjesztők körében megjelentek a fiatalkorúak is, és ez változást jelent a 90-es évek első felében tapasztalt bűnözési részvételhez képest. Ennek a bűncselekménynek az elkövetői ugyanis a fiatal felnőttek korosztályába tartoznak, és a büntetőjogi értelemben vett fiatalkorú csak elvétve volt érintve. Miután az új jogi szabályozás részben a fiatal életkort, részben pedig a fiatalok előfordulási helyét súlyosabban büntetendő körülménynek tekinti, számolni kell a fiatalok tömeges elítéltetésével e bűncselekmények miatt is. Szeretnék szólni az előforduló rablások sokszínűségéről, amely többszöri átértékelését igényli a törvényi tényállás elfogadott tartalmának (számbeli fölény, fenyegető jelenlét, erőszak kilátásba helyezése - a másik oldalon pedig a legdurvább, szükségtelen, értelmetlen, a szándékolt hatás kiváltásához szükséges megfélemlítést jóval meghaladó erőszak).

A lányok részvétele a fiatalkorú bűnözésben

Az eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy számuk és arányuk a bűnözésben nem jelentős, mindig 10% alatti, de 6-7%-ról inkább 9-10%-ra változott. Bizonyos elkövető körökben a rablásoknál a csábító szerepköre már régebb óta tapasztalt jelenség, ebben ma sincs változás. Az egyéb cselekményekben, így pl. a skinhead ügyekben is, a bűnelkövetésre a csoporthoz tartozás ténye a magyarázat. Ami érdekes az az, hogy amennyiben erőszakos cselekményt követnek el, (testi sértés,

garázdaság, emberölés) akkor igen durva, sokszor a fiúkat is meghaladó erőszak alkalmazása a jellemző.

Érdekes szerepet játszanak a lányok a kábítószeres ügyekben. Az utóbbi 4-5 évben felfigyeltünk arra a jelenségre, hogy különböző kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó csoportok, a hazánkban élő külföldi állampolgárok, feltűnő érdeklődést mutatnak olyan fiatal lányok iránt, akiket vonz a kábítószer megszerzésével, szállításával járó izgalom, az utazás, a kaland. Dél-Amerika, illetve Ázsia kábítószer termelő országaiba ezeket a lányokat utaztatják el, abban bízva, hogy a lányok nagyobb eséllyel kerülnek el a kábítószer behozatala esetén a "lebukást". Természetesen a sikeres utakról nem tudhatunk, azt azonban látjuk, hogy egyre nagyobb számban kerülnek bíróság elé a futárok, amelyben szerepet játszik a nemzetek közötti egyeztetett bűnüldözés.

Szeretnék érinteni még egy olyan kérdést, amely ugyancsak az 1999. március 1-jén hatályba lépett törvénymódosítással kapcsolatos, ez pedig a Btk 166/A.§-ában meghatározott csecsemőgyilkosság.

Előrebocsátom, hogy nem értem a törvényhozói szándékot, hiszen az egész novella a szigorítás irányába hat, és a törvényalkotó úgy tekinti, hogy ez a változás üzenet-értékű, a jelenlegi törvényhozói és végrehajtói hatalom értékválasztása a társadalom megfelelő védelme és zavartalan működése érdekében. Amikor érzékelhetően emelkedett a csecsemőgyilkosságok száma, és igen éles vita folyik a magzat védelme érdekében az abortusz engedélyezése, visszaszorítása körül, akkor legalábbis vitatható ez a törvényhozói "üzenet". Amit tapasztalunk az az, hogy a rendszerint családban nevelkedő fiatal lányok sikerrel titkolják el terhességüket, és előfordul, hogy a szülés is a lakásban, a családtagok jelenlétében zajlik. Ennek ellenére senki nem tud róla, nem avatkoznak közbe, és a gyermeket a szokásos módon "elveszejtik". Az kétségtelen, hogy a bírói gyakorlat - függetlenül attól, hogy az igazságügyi orvosszakértők szinte kivétel nélkül ép tudati állapotot vélelményeznek

ilyen esetekben is - enyhébben ítélte meg az emberölésnek ezt a formáját, és a büntetések kiszabására általában az enyhítő szakasz alkalmazásával került sor.

Ez azt jelenti, hogy a bírói gyakorlat az adott jogi szabályozás mellett is megfelelően kezelte ezt a jogterületet, egyéni véleményem az, hogy szükségtelen volt privilegizált esetként a csecsemőgyilkosságot törvénybe iktatni.

Fiatalkorúak előzetes letartóztatása

Az 1995. évi XLI. törvény igen jelentős változást hozott a fiatalokkal szembeni büntetőjogi ítélkezésben, s ez érintette az előzetes letartóztatás kérdését is több vonatkozásban:

- Külön feltétel a bűncselekmény különös tárgyi súlya.
- A végrehajtás helyszíne a javítóintézet vagy büntetés-végrehajtási intézet, illetve fogda.
- Szabadságelvonással járó büntetést vagy intézkedést csak végső esetben lehet alkalmazni, így a felfüggesztett szabadságvesztés enyhébb jogkövetkezmény, mint a javítóintézeti nevelés.
- A javítóintézeti nevelés határozott tartamúvá vált, amelybe az előzetes letartóztatás beszámít.

Nem kapott a jogalkalmazó eligazítást arról, hogy mit jelent a cselekmény különös tárgyi súlya. Különösen nehéz helyzetben van az ún. letartóztató bíró, mert különbözőképpen értelmezik az önmagukban nem súlyos, de sorozatjellegű, többszöri elkövetéseket és a zseblopásokat. Az adatok szerint a jogerősen elítélt fiatalkorúak 10%-a volt előzetes letartóztatásban, megítélésem szerint ez megfelelő arány.

A kezdeti bizonytalanságok után kiegyensúlyozottnak tűnik a végrehajtás helyszínének a meghatározása, amelynél az alábbi körülményeket indokolt mérlegelni:

- nagyon fiatal életkor; megítélhető, hogy intézkedés alkalmazása várható; (ez már inkább csak a fenntartás stádiumában) viszonylag jelentősebb tárgyi súlyú cselekmény és hosszabb ideig tarthat a kényszerintézkedés.

Ezekben az esetekben indokolt a javítóintézet kijelölése.

Kedvező tapasztalatokat szereztünk a javítóintézetben foganatosított előzetes letartóztatásról, és elmondhatjuk, hogy ez a jogszabályváltozás kedvezően hatott a fiatalkorúakra vonatkozó külön eljárási szabályok tényleges érvényesülésére. Tartalmas, valóban az adott fiatalkorúra vonatkozó, részletes nevelői véleményeket kapunk az eljárás során, amelyek segítik a bírót a joghátrány megválasztásánál. Ezeknek a véleményeknek a nagyobb része azt is tartalmazza, hogy a fiatalkorúnál az előzetes letartóztatás tartama alatt kedvező változások következtek be, tanulmányokat folytat (vagy kezd), és elfogadja a közösség rendjét. Alig fordult elő olyan eset, amikor szökés vagy egyéb magatartási probléma miatt meg kellett változtatni a végrehajtás helyszínét.

Bíróként úgy gondolom, hogy igazi változást a fiatalkorúakkal kapcsolatos ítélezésben az eljárásnak időben történő lefolytatása, befejezése hozhat. Ez hatékonyabbá tenné a bíróság által alkalmazott intézkedést, büntetést, és nyilvánvalóan rövidítené az előzetes letartóztatás tartamát is, ami mindentől függetlenül kívánatos.

Dr. Berkes Károlyné (osztályvezető ügyész, Fővárosi Főügyészség):

A FIATALKORÚ BŰNÖZÉS ÚJ JELLEGZETESSÉGEI ÉS A FIATALKORÚAK ELŐZETES LETARTÓZTATÁSA

A fiatalkorú bűnelkövetők száma 1989. évben 9661, 1997. évben 13955 volt országosan. Az emelkedés mintegy 50%-os. Ugyanebben az időszakban a gyermekkorú "bűnelkövetők" száma 1989-ben 3723, 1997-ben 4287 volt országosan, az emelkedés itt mintegy 15%-os.

A számszerű növekedés folyamatában a megjelölt időszak mintegy feléig tartott: 1992-ben a fiatalkorú bűnelkövetők száma 15.476 volt, 1993-tól folyamatos csökkenés észlelhető. Ez a tendencia azzal magyarázható, hogy levonult az a népesedési hullám, ami az 1970-es évek végén, illetve az 1980-as évek elején bevezetett népesedéspolitikai intézkedések hatására a születések számának nagyobb mértékű növekedését, és ebből fakadóan a gyermek- és fiatalkorú korosztály számszerű emelkedését eredményezte.

Az előbb említett számszerű csökkenés mellett ugyanakkor egyre emelkedett a 10.000 fiatalkorú lakosra jutó bűnelkövetők száma: ez a szám 1993-ban 213,9, 1997-ben 246,7 volt. A fiatalkorú bűnelkövetőknek az összes ismertté vált bűnelkövetőhöz mért aránya 10,5%-ról 12,2%-ra növekedett.

A rendszerváltozást követően a pozitív változások mellett több, a fiatalkorú bűnözésre is ható jelenséggel találkoztunk. A teljesség igénye nélkül említeném a munkanélküliség megjelenését, egyes rétegek leszakadását, a jelentős jövedelmi különbségek kialakulását, a továbbtanulás lehetőségének anyagi okokból történő beszűkülését, a fekete-munka minden eddiginél nagyobb elburjánzását, a társadalomban ható agresszió növekedését és még sorolhatnám.